

INFORME DIVULGATIU

Tornar a espigolar: l'espigolament, una eina amb potencial transformador?

DIAGNOSI SOBRE LA RECUPERACIÓ D'EXCEDENTS
AGRÍCOLES COM A EINA D'INNOVACIÓ SOCIAL I
DINAMITZACIÓ COMUNITÀRIA A L'ÀREA DE BARCELONA

tornem a
espigolar

espigoladors

Jornada de reflexió i debat
"Tornem a espigolar"
(4 de juliol del 2019, Can Comas)

Nota dels autors

La pràctica de l'espigolament no pretén ser una solució als problemes de pèrdues alimentàries i pobresa, és per això que cal anar a les causes reals i treballar des de l'arrel. És amb aquest enfocament que s'ha dut a terme el present estudi.

Agraïments

Volem agrair a totes les persones que han col·laborat en aquest estudi, que ens han dedicat el seu temps i han mostrat el seu compromís. Sense elles no hagués estat possible: la pagesia compromesa, persones i entitats que han participat com a voluntàries en espigolades, entitats socials que recullen i redistribueixen aliments, investigadores en pèrdues i malbaratament alimentari i en dret a l'alimentació, expertes en sobirania alimentària, tècniques d'ADV, el Parc Agrari del Baix Llobregat, l'Agència de Residus de Catalunya, el Departament d'Agricultura Pesca i Ramaderia, l'Ajuntament de Barcelona, Serveis Socials de la Diputació de Barcelona, l'Ajuntament del Prat, Càritas Diocesana de Barcelona, Banc d'Aliments, la Federació Catalana de Voluntariat Social, i totes aquelles persones anònimes que sense encara haver conegut personalment l'entitat van participar en l'enquesta i que doneu suport a l'entitat en el dia a dia.

Índex

05

Presentació

18

Potencial de l'espigolament per al sector primari i la reducció de les pèrdues

06

Objectius i metodologia

21

L'impacte de l'espigolament com a acció sensibilitzadora i activitat d'inclusió

07

Identificació d'actors

26

L'espigolament i el dret a l'alimentació

09

L'estat del sector primari: evolució, problemàtiques i reptes detectats

32

Conclusions

12

Les pèrdues alimentàries al sector primari

33

Bibliografia

Presentació

El projecte “**Tornar a espigolar: diagnosi sobre la recuperació d'excedents agrícoles com a eina d'innovació social i dinamització comunitària**”, consisteix en la realització d'un estudi sobre la pràctica de l'espigolament.

Es vol esbrinar com aquest model d'innovació social afecta els actors que prenen part en l'espigolament. I també el paper transformador que pot tenir a la ciutat de Barcelona i voltants en tant que acció emmarcada en l'àmbit alimentari en un context global de canvi climàtic, d'augment de les problemàtiques ambientals i socials i de pèrdua de la sobirania alimentària.

S'han detectat els actors principals, les motivacions, febleses, fortaleses i oportunitats per redistribuir excedents agrícoles dins la ciutat de Barcelona cap als col·lectius més vulnerables, i alhora acostar la població urbana a l'activitat agrària i al camp.

La recerca s'ha estat desenvolupant principalment durant el primer semestre de 2019 i ha culminat amb la realització d'una jornada d'intercanvi al Parc Agrari del Baix Llobregat. A la jornada hi han participat representants de diferents grups socials, entitats i administracions dels tres àmbits que s'entrellacen en l'acció d'espigolar: sector primari, voluntariat i redistribució d'aliments.

Els resultats de l'estudi s'han presentat en diferents formats, entre ells el resum divulgatiu que aquí us presentem.

**Espigolar:
“Collir els fruits
que han quedat
en el camp
després de la
collita general”**

*(Gran Diccionari de la
Llengua Catalana)*

SOBRE L'ESPIGOLAMENT

Troblem referències sobre l'espigolament en les llengües més antigues com el sànscrit o a textos religiosos com la Bíblia. Les arts plàstiques, la música i la poesia també en deixen constància des de l'antiguitat i ens confirmen que espigolar ha estat, i és també avui en dia, una pràctica viva en el món rural.

Històricament l'espigolament ha sigut part de la subsistència familiar de les comunitats rurals (la major part de la societat fins fa relativament poc). Era una pràctica regulada per les normes no escrites que articulaven la vida comunitària, els usos i costums, segons les quals qualsevol veí o veïna tenia el dret a espigolar un cop acabada la collita.

Amb la pèrdua de les terres i drets comuns, i l'arribada de la modernitat, l'espigolament i

altres pràctiques com el rostoll van patir grans transformacions. Avui en dia és imprescindible el permís i consentiment de la persona productora per espigolar als seus camps sense que es consideri robatori. També han aparegut noves formes en les quals es du a terme l'espigolament. A Catalunya trobem dues tipologies principals: l'espigolament que té lloc de manera informal i en base a la confiança entre coneguts; i **l'espigolament que es du a terme de manera organitzada, des d'una entitat social que fa de vincle entre el productor o productora, el voluntariat espigolador i les entitats que redistribuiran l'aliment espigolat, alhora que coordina la jornada d'espigolament. És en aquest segon cas que s'emmarca l'activitat de la Fundació Espigoladors i en la qual s'ha centrat aquest estudi.**

Objectius

L'objectiu principal d'aquest projecte és detectar el paper que té l'activitat d'espigolar com a eina de transformació social, participativa, inclusiva i de suport a una alimentació adequada, a la ciutat de Barcelona i amb impacte a l'àrea metropolitana.

Per això ha calgut dur a terme una recerca específica en cada un dels àmbits diferents en els quals s'emmarca l'espigolament, que són tres: sector primari i pèrdues agrícoles, donació d'aliments i voluntariat espigolador.

- 1. Sector primari i pèrdues agrícoles.** La investigació en aquest àmbit ha estat guiada per tres objectius principals:
  - a)** Aprofundir en la comprensió de l'evolució del sector primari a Catalunya i a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), així com detectar les principals problemàtiques i reptes.
  - b)** Detectar i entendre els factors que causen les pèrdues alimentàries en l'agricultura, particularment en horta i fruita.
  - c)** Identificar les potencialitats de l'acció d'espigolar per fer front a aquestes problemàtiques.
- 2. Voluntariat.** L'objectiu en aquest cas ha estat el d'identificar les motivacions de les persones participants en les espigolades, així com l'impacte i els beneficis de l'espigolament per a elles.
- 3. Donació d'aliments i dret a l'alimentació.** La investigació en aquest àmbit s'ha centrat en identificar la tendència i els discursos que existeixen avui en dia sobre la garantia del dret a l'alimentació i la donació d'aliments, així com, en intentar investigar quin paper juga l'espigolament dins d'aquest entramat, i quin potencial té.

Per últim, també és un objectiu d'aquest projecte la **difusió dels resultats de recerca** entre els diferents actors que hi han participat i d'altres que pugui ser del seu interès.

Metodologia

Per desenvolupar l'estudi s'han utilitzat tant fonts primàries com secundàries: és a dir, s'han utilitzat altres estudis previs que s'havien fet sobre el sector primari, les pèrdues agrícoles i la donació d'aliments i s'ha desenvolupat un treball de camp per recollir informació directament dels actors que intervenen en l'espigolament.

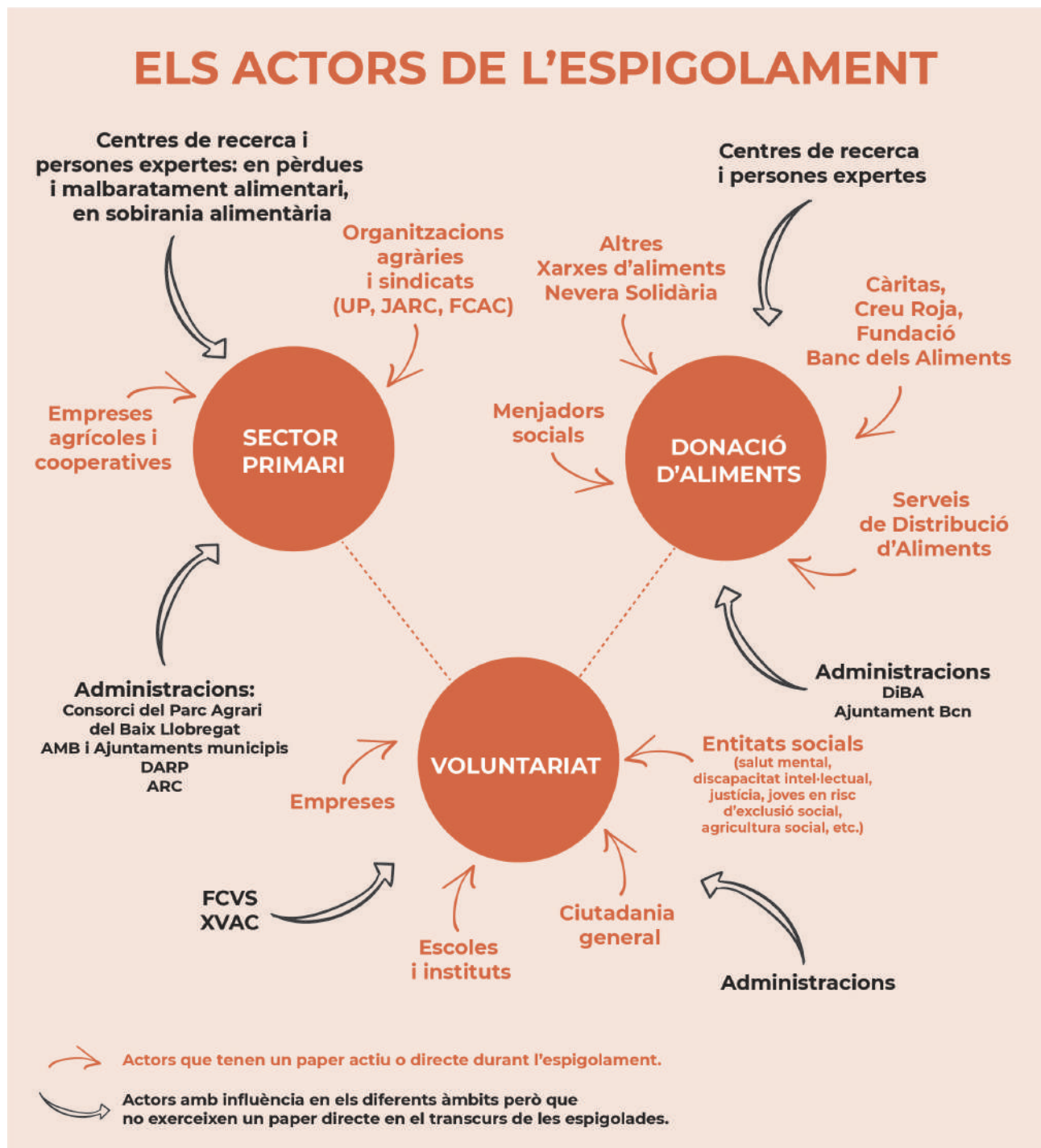
Per la recerca de camp ha calgut, en primer lloc, identificar quins eren aquests actors. Un cop identificats, s'ha desenvolupat el treball de camp, que ha consistit en la realització de **26 entrevistes**, una **enquesta a 61 persones voluntàries** d'Espigoladors i a **42 persones**

interessades en espigolar però que encara no ho han fet mai, i **tres taules de debat** entorn les temàtiques de la redistribució d'aliments espigolats, la recuperació de les pèrdues alimentàries, i la figura de les persones espigoladores.

L'**àmbit territorial** se centra sobretot en la ciutat de Barcelona i també a l'Àrea Metropolitana, ja que els diferents actors estan distribuïts pel territori i l'espigolament té lloc gràcies a la relació que s'estableix entre Barcelona, les zones agrícoles del seu voltant i les altres ciutats.

Identificació d'actors

Actors de l'espigolament a la regió de Barcelona

En la imatge es presenten els diferents actors identificats, que d'alguna manera o altra, des de la pràctica directa, la recerca o les polítiques públiques, tenen una relació amb l'espigolament. Les entrevistes han intentat incloure com a mínim un representant de cada grup, quedant fora de l'estudi per limitacions en el volum i gestió de l'informació recollida les escoles i instituts, la Xarxa d'Aliments Solidaris i la iniciativa Nevera Solidària.

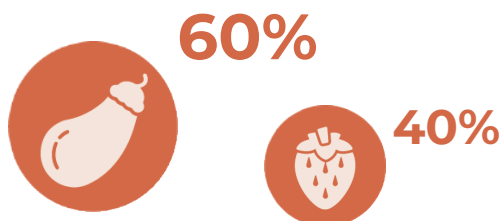

L'estat del sector primari

**Evolució,
problemàtiques
i reptes detectats**

La producció agrícola al Baix Llobregat

El Baix Llobregat es caracteritza per ser una regió productora de fruita i hortalisses principalment. Aproximadament un 40% és fruita i un 60% horta.

La majoria de les explotacions són petites i mitjanes¹. Hi ha 5 o 6 grans empreses, i també hi ha presència d'horts lúdics o no professionals.

La proximitat amb Barcelona i altres nuclis de consum importants propicien la creació de canals de venda directa, tot i que encara no són majoritaris i molta producció també es ven a través de Mercabarna. Per altra banda es genera una pressió urbanística sobre el territori agrari molt important: de fet, a l'AMB la superfície agrària només representa un 6% del total², i només una quarta part d'aquesta és superfície cultivable útil.

1. Segons la Unió Europea es considera empresa petita aquella que té menys de 50 treballadors, mitjana la que en té menys de 250 i gran la que en té més de 250.

2. AMB, 2017

Problemàtiques detectades

La percepció dels diferents actors sobre l'estat de la pagesia i l'activitat agrària a Catalunya coincideix en que és un sector que pateix dificultats importants. La problemàtica principal és el fet que **cada vegada és més complicat guanyar-se la vida i garantir la viabilitat de les explotacions**. Any rere any més finques s'abandonen i el jovent no n'agafa el relleu.

La percepció sobre què dificulta la viabilitat de les explotacions sempre acaba remetent a la qüestió dels **preus**, que es considera la causa central.

NÚM. TOTAL D'ENTREVISTES

Pagesia: 3
Organitzacions agràries: 1
Tècnic agrícola del Baix Llobregat: 1
Administracions locals i autonòmiques: 4
Persones investigadores i expertes: 2

INFORMACIÓ DEL SECTOR. TENDÈNCIES

A Catalunya, la renda agrària ha disminuït entre el 2002 i el 2014 un 34% a preus constants, sobretot per la disminució del valor de la producció agrària³.

Mentrestant, els preus de venda dels aliments als consumidors no han disminuït, l'IPC el 2016 era un 145% major respecte el 2002.

3. Arran de terra, 2018

Cada vegada és més complicat guanyar-se la vida i garantir la viabilitat de les explotacions.

PROBLEMÀTIQUES I REPTES DEL SECTOR PRIMARI

Dificultats i problemàtiques detectades

• **Mercat molt exigent pel que fa a preus i aspecte.** Les davallades dels preus de venda poden arribar a baixar per sota el preu de cost, causant grans pèrdues segons el sector i **posant en risc la viabilitat de les explotacions**. Hi intervien factors com:

- Dificultat per defensar preus de venda en igualtat de condicions davant la gran distribució i les empreses de venda al detall. La pagesia són moltes i petites explotacions, mentre que la distribució són grans i poques empreses, fet que contribueix a generar relacions de poder desequilibrades.
- Entrada de producte importat que sovint arriba a preus més baixos i, si no, igualment genera més oferta i fa baixar els preus.
- Augment del cost de producció: per impostos, pujades del preu dels materials, etc.

SOSTENIBILITAT

ECONÒMICA

AMBIENTAL*

SOCIAL

- Pèrdua de la fertilitat dels sòls, salinització
- Qualitat i disponibilitat de l'aigua (*particulars del Baix Llobregat)
- Poca articulació del sector agrari
- Pèrdua del valor dels aliments i de la pagesia

Reptes principals detectats

- Explorar i promoure **noves estratègies de comercialització**, que inclouin la promoció dels circuits curts i que permetin a la pagesia vendre a preus justos.
- Tendir cap a la **diversificació de la producció**, i seguir apostant per la qualitat del producte més que per la quantitat.
- Seguir **sensibilitzant al consum** entorn les problemàtiques associades a l'alimentació.
- Promoure el **producte local**, fresc i produït de forma respectuosa amb el medi ambient.
- Tendir cap a una **producció més sostenible ambientalment**: diversificació de cultius, reducció de l'ús d'insums químics, augment de l'ús d'insums locals, i millora dels sistemes de compostatge.

ENTITATS

TAMBÉ JUGUEN UN PAPER CLAU!

- Sensibilitzar sobre la importància del sector agrari, de l'impacte del model d'alimentació, i de la importància del consum conscient.
- Donar suport a l'activitat agrària local, de les campanyes de la pagesia i dinamització del teixit social local.
- Realitzar estudis per aprofundir en la comprensió de les dinàmiques i conseqüències del model agroalimentari actual, o de noves iniciatives per una agricultura sostenible i divulgació dels resultats entre la ciutadania.

Conseqüències per al territori i la societat en conjunt

- Abandonament de l'activitat agrària i la custòdia del territori, falta de relleu generacional i despoblament rural.
- Pèrdua de sobirania alimentària, de la capacitat de resiliència davant canvis ambientals i socials i dependència de les dinàmiques del mercat globalitzat.

Problemàtiques i reptes del sector primari

Aquest esquema no pretén ser un resum exhaustiu de tots els reptes i problemàtiques del sector primari, sinó que es tracta d'un resum dels resultats obtinguts en el present estudi.

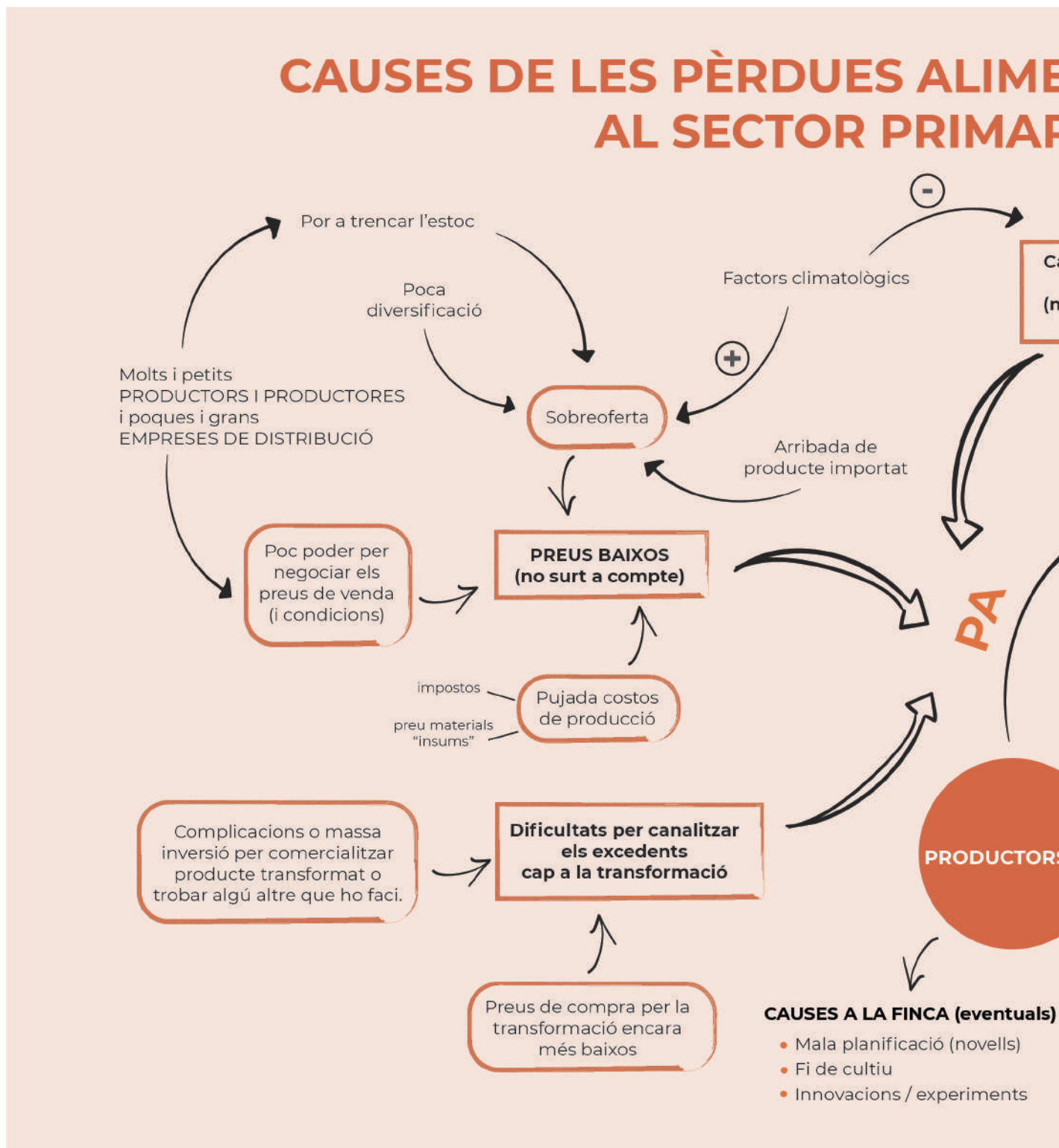
Les pèrdues alimentàries al sector primari

Després de diversos anys de debat, i tot i que hi ha moltes definicions de *pèrdues i malbaratament alimentari*, tals que es poden contemplar (DARP, 2019) adoptades i alineades de la Directiva Europea de residus més

- *Pèrdues alimentàries*: entenent com a pèrdues les parts comestibles dels aliments que queden a l'explotació per compostatge *in situ*.
- *Malbaratament alimentari*: les parts comestibles dels aliments que esdevenen residus alimentaris.

Per tant, a través d'aquestes definicions es pot deduir que les pèrdues són aquelles que tenen lloc al sector primari de la cadena alimentària. En aquest document, s'utilitza el terme *pèrdues i malbaratament alimentari (PMA)* per referir-se a tot el que es perd al sector primari mentre que quan es parla de *pèrdues alimentàries (PA)* s'aplica només a la que té lloc als camps.

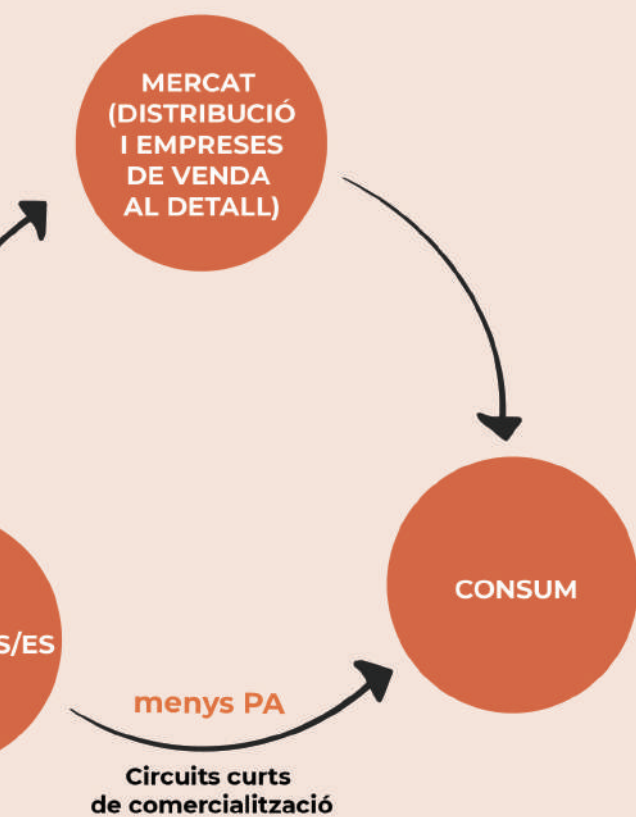
es consideren en aquest estudi les dues definicions més ac-
recent, de 2018:

ció mateixa, ja siguin reincorporades al sòl o utilitzades per

primari, mentre que el malbaratament té lloc a la resta de la
rir-se d'una problemàtica que afecta tot el sector alimentari,

ENTÀRIES (PA) RI

anals de comercialització molt
exigents en criteris estètics
nida, taques, forma, color, etc.)
i logístics

- El producte es valora més.
- Criteris estètics més laxos, per darrere de la qualitat i de la proximitat amb el pagès o pagesa.

A Catalunya es produeix al voltant d'un 30% de pèrdues i malbaratament alimentari en el conjunt de la societat.

EN RESUM

- Els resultats obtinguts coincideixen amb els d'altres estudis. La majoria de les causes que generen pèrdues alimentàries (PA) al sector primari són estructurals. No depenen directament de la pagesia, sinó de l'organització del model alimentari i de les relacions entre les diferents baules de la cadena alimentària.
- Es pot observar com els factors que dificulten la sostenibilitat de les explotacions i que produeixen precarietat a la pagesia són les mateixes que acaben generant pèrdues alimentàries al camp.

La informació que es mostra en aquest gràfic recull les causes detectades a les entrevistes. Altres estudis més exhaustius n'han detectat més, i posen més èmfasi en el paper de les pràctiques comercials deslleials. Per ampliar la informació al Baix Llobregat veure: Diaz-Ruiz, R. et al., 2018. I per a informació a nivell europeu: Feedback, 2018; RE-FRESH, 2019. (veure "Bibliografia")

Cada explotació rebrà l'impacte dels diferents factors aquí esmentats d'una manera o altra segons el seu model productiu i de comercialització. L'efecte que tinguin aquests factors pot diferir molt en un context o en un altre. Així, hi haurà explotacions que en un context determinant seran molt susceptibles a un factor mentre d'altres, amb una estratègia comercial diferent, no.

Conseqüències ambientals de les pèrdues i el malbaratament alimentari

Si les pèrdues i el malbaratament alimentari al llarg de tota la cadena alimentària són de l'ordre del 30%, és a dir, que de tot l'aliment produït no se n'aprofita aproximadament una tercera part...

Estem desaprofitant un 30% dels recursos que han fet falta per produir l'aliment:

AIGUA

TERRES CULTIVABLES

ENERGIA

FERTILITZANTS I PESTICIDES

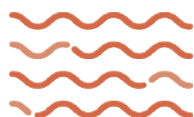

TEMPS I TREBALL HUMÀ

INFRAESTRUCTURES

Les pèrdues i malbaratament alimentari es relacionen directa o indirectament amb els impactes ambientals següents:

CONTAMINACIÓ DE L'AIGUA DOLÇA DISPONIBLE (AQÜÍFERS I RIUS)

GENERACIÓ DE GASOS D'EFECTE HIVERNACLE (CO₂ I METÀ)

DEGRADACIÓ DE SÒLS I PÈRDUA DE LA FERTILITAT

DEGRADACIÓ D'HÀBITATS I ECOSISTEMES TERRESTRES I MARINS

Els reptes

Donar a conèixer la problemàtica de fons

Els mateixos factors que produeixen pèrdues alimentàries al sector primari són els que estan posant en risc la viabilitat de les explotacions agràries i la sostenibilitat del territori.

Aprofundir en el coneixement de les pèrdues alimentàries

Cada producte, regió i tipus d'explotació té dinàmiques diferents. Cal realitzar més estudis per conèixer les idiosincràcies de cada regió i producte, i aprofitar-ne els resultats per traçar estratègies.

Donar suport, des del consum, a la pagesia local

El paper del consum és clau per tal de permetre que les iniciatives amb projecció local, de producció diversificada i sostenible tirin endavant.

Convertir la pagesia en la protagonista

Aconseguir que les noves accions i estratègies que es plantegin per reduir les pèrdues alimentàries es duguin a terme amb la participació de diferents actors i incloguin la pagesia com a actor central.

Investigar i passar a l'acció

Fer diagnòsics amb els diferents actors, proves i avaluacions de nous models innovadors d'agricultura sostenible.

Fomentar l'aprofitament d'aliments

Aconseguir que la transformació d'aliments sigui una pràctica recurrent i viable econòmicament, per tal d'allargar la vida útil i incrementar el valor afegit dels excedents agraris.

Potencial de l'espigolament per al sector primari i la reducció de les pèrdues

Les principals potencialitats de l'espigolament per al sector primari detectades en l'estudi són les següents:

1. Diversos dels actors entrevistats, han coincidit en afirmar que l'espigolament té un **gran potencial com a acció de sensibilització**. La sensibilització es duu a terme tant a les persones voluntàries que van al camp com a totes les persones a les quals els arriba la informació i els indicadors de les quantitats espigolades, i de la realització de les accions d'espigolament. Això permet aprofundir tant en la realitat sobre les pèrdues en l'agricultura com en la situació difícil que viu avui en dia el sector, fent que es valori més la pagesia local i el producte també.
2. També es valora positivament que és una acció que impacta directament en la **reutilització de l'aliment perdut**, i permet donar un segon ús i una funció social a aquells aliments que d'altra manera no es collirien.
3. A més a més ofereix la possibilitat d'establir **relacions de confiança amb la pagesia** i conèixer millor les problemàtiques del sector, essent aquesta una altra gran potencialitat per abordar els reptes per a la reducció de les pèrdues alimentàries.

Gràcies a les entrevistes amb entitats socials que han participat en espigolades, una enquesta al voluntariat i la realització d'una taula rodona, **s'ha pogut conèixer millor l'impacte i els beneficis de l'espigolament per al voluntariat**. A l'apartat següent s'explica la recerca duta a terme en l'àmbit del voluntariat i els resultats obtinguts.

**L'impacte de
l'espigolament
com a acció
sensibilitzadora
i activitat
d'inclusió**

El perfil del voluntariat

El voluntariat espigolador és molt divers, ja que és una activitat en què hi poden participar persones de totes les edats i sectors socials. Podem distingir-hi el voluntariat que participa en un espigolament per compte propi, entitats socials que participen a les espigolades amb els seus usuaris i usuàries i, fins i tot, centres educatius i empreses que s'hi interessen.

Com passa amb les activitats de voluntariat en general, la participació femenina és majoritària. El 72% de les persones que han espigolat són dones.

Pel que fa l'edat de les persones que espigolen, trobem des de menors que acompanyen a algun familiar que fa voluntariat fins a persones de més de 70 anys. El gruix de gent es troba entre els 35 i els 65 anys.

És una activitat que poden fer, i ja fan, tot tipus de persones.

L'enquesta mostra que les persones espigoladores tenen perfils professionals molt diversos: és una activitat on hi participen tant persones que treballen com a assalariades o per compte propi, com aturades o jubilades.

Pel que fa a les entitats que participen a les espigolades, són molt diverses respecte al tipus de col·lectiu que atenen, però totes troben en l'espigolament una **activitat de voluntariat amb la qual contribuir i educar.**

NÚM. TOTAL D'ENTREVISTES

Entitats socials: 6

Empreses: 1

Enquesta al voluntariat espigolador:

65 persones que han espigolat

42 persones que encara no han espigolat mai però que hi tenen interès

+ Taula rodona amb participants d'entitats socials i persones espigoladores

72%

28%

35-65
ANYS

ENTITATS SOCIALS QUE ES BENEFICIEN DE LA PARTICIPACIÓ EN ESPIGOLAMENTS

DISCAPACITAT INTEL·LECTUAL

JOVES EN RISC D'EXCLUSIÓ SOCIAL

PERSONES EN PROCESSOS TERAPÈUTICS

PERSONES MIGRANTS

AGRICULTURA SOCIAL

CENTRES EDUCATIUS, ESCOLES I INSTITUTS

Les motivacions del voluntariat

Els resultats de l'enquesta al voluntariat mostren com, per al voluntariat que participa en l'espigolament per compte propi, les motivacions principals són **contribuir en l'aprofitament dels aliments i dur a terme una acció solidària**.

També són motivacions freqüents i importants en diferents graus segons la persona: el fet de fer una **activitat a l'aire lliure i conèixer més de prop el món agrari i el contacte amb el camp**.

Per altra banda, per les entitats socials, les motivacions són sobretot **formatives i educatives**. Tant perquè es participa en una activitat en la qual es transmeten valors solidaris, com perquè veuen en l'espigolament una acció de sensibilització potent, que permet conèixer de primera mà la tasca del sector primari, i aprofundir en la comprensió de les causes que generen pèrdues alimentàries. A la vegada, valoren molt positivament el fet que en l'espigolament s'hi troben tot tipus de persones, de diferents sectors de la societat, i que té lloc una col·laboració en equip entre iguals.

La motivació principal del voluntariat és contribuir en la reducció de les pèrdues alimentàries i dur a terme una acció solidària.

Impactes de l'espigolament: conscienciació i canvi d'hàbits

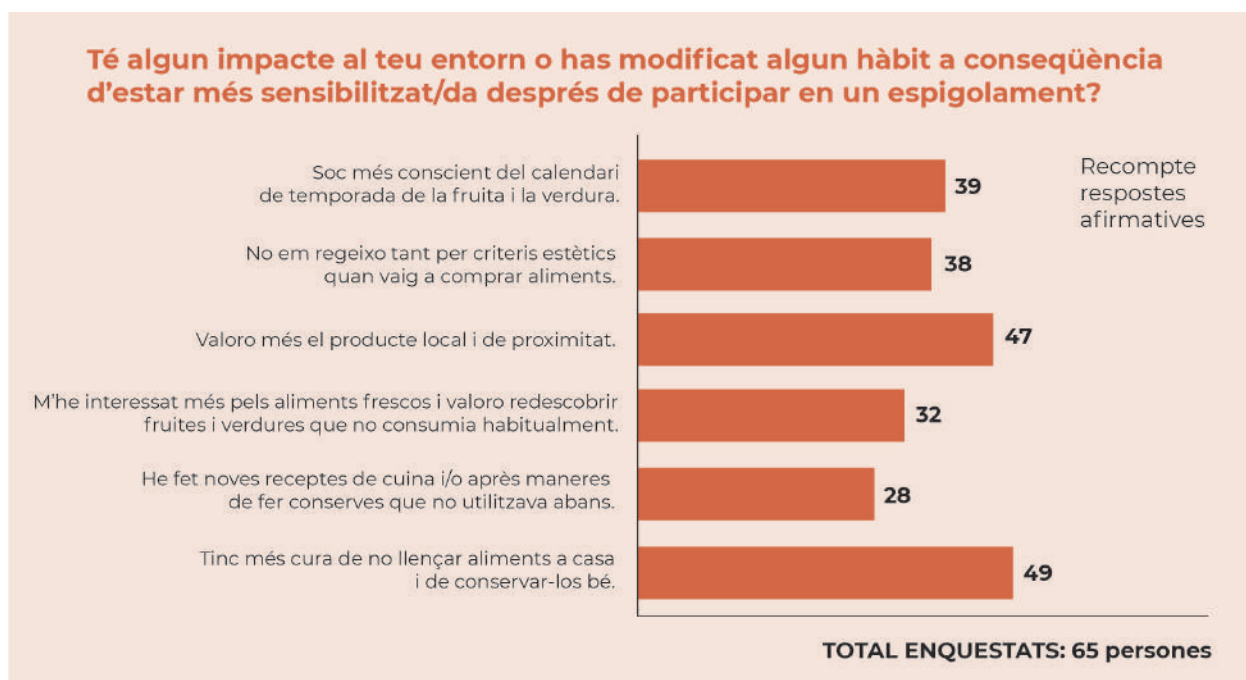
En l'enquesta al voluntariat que ha espigolat alguna vegada, quasi per unanimitat (només hi ha tres respostes negatives de 65) les persones enquestades afirmen que participar en una espigolada els ha fet més sensibles i conscients sobre la quantitat de menjar que es perd. El grau de profunditat en el qual s'arriba també és significatiu:

- 9 de cada 10 han respòs que en algun grau també són més conscients de les causes de les pèrdues alimentàries.
- 5 de cada 6 diuen que també són més conscients del valor de la pagesia, dels espais agraris i del consum de proximitat.
- També 5 de cada 6 diuen que són més sensibles al malbaratament a casa seva i que tenen més voluntat de reduir-lo.

Per altra banda, 9 de cada 10 persones que han espigolat afirmen haver canviat d'alguna manera els seus hàbits com a resultat de ser més conscients sobre les pèrdues i el malbaratament alimentari.

En la imatge amb el gràfic es pot veure quin ha estat l'impacte sobre els diferents hàbits. És significatiu el fet que en gairebé tots els aspectes, l'impacte supera el 50%. En la pregunta oberta sobre els hàbits totes les respostes tenien a veure amb l'alimentació o el fet de valorar més la tasca de la pagesia. També alguna fins i tot amb el fet de fer-se un hort a la terrassa de casa.

Per la majoria de les persones enquestades, participar en una espigolada els ha fet més sensibles i conscients sobre la quantitat de menjar que es desaprofita.

L'espigolament i el dret a l'alimentació

Sobre el dret a l'alimentació

Històricament, l'espigolament ha sigut una pràctica que permetia l'obtenció de part dels aliments necessaris dins les economies de subsistència rurals i, per tant, mantenia una relació directa amb el dret a l'alimentació (i als recursos). L'espigolament del que parlem en aquest estudi ja no s'emmarca en aquell context, i un dels canvis substancials és que les persones que rebran la major part de l'aliment espigolat ja no són les persones que el cullen, els espigoladors i espigoladores, sinó unes altres.

En la gran majoria de casos, a nivell mundial les entitats que duen a terme la pràctica de l'espigolament destinen la collita espigolada a la donació d'aliments.

Segons la manera com les persones destinatàries accedeixin a l'aliment espigolat, el grau en el qual s'arriba a garantir el dret a l'alimentació serà més alt o més baix (veure el quadre "Sobre el dret a l'alimentació" de la pàgina 29).

«El dret a l'alimentació és el dret a tenir accés, de manera regular, permanent i lliure, directament, o mitjançant la compra amb diners, a una alimentació quantitativa i qualitativament adequada, alhora que suficient i amb els mitjans necessaris per produir-la (terra, aigua), els quals corresponguin amb les tradicions culturals de cada població i que garanteixi una vida física i psíquica satisfactòria i digna»

Jean Ziegler, Relator Especial sobre el Dret a l'Alimentació de les Nacions Unides (2001)

Així doncs, el concepte de **dret a l'alimentació** no fa només referència a la ingesta de calories, sinó que té en compte altres dimensions com la capacitat de poder accedir lliurement als aliments a través de mitjans propis i de poder escollir de què alimentar-se.

Els elements constitutius del dret a l'alimentació:

DISPONIBILITAT: «Ja sigui directament, explotant la terra productiva o altres fonts naturals d'aliments, o bé mitjançant sistemes de distribució, elaboració i de comercialització que funcionin adequadament i que assegurin la distribució dels aliments allà on sigui necessari.»

SOSTENIBILITAT: «Significa la possibilitat d'accedir als aliments per part de les generacions presents i futures, i garantir la disponibilitat i accessibilitat a llarg termini.»

ADEQUACIÓ: «Depèn de les condicions socials, econòmiques, culturals, climàtiques, ecològiques i d'altres tipus que afecten l'alimentació». «Els aliments han de satisfer les necessitats nutricionals dels individus tenint en compte l'edat, les condicions de vida, l'ocupació, etc., no poden tenir substàncies nocives i han de ser acceptables per a una cultura determinada.»

ACCESSIBILITAT: Tant física com econòmica dels aliments adequats per part de totes les persones.

PARTICIPACIÓ: «Des de la perspectiva de la Sobirania Alimentària, la participació ha d'incloure, en concret, a les persones que pateixen inseguretats alimentàries en l'elaboració de les polítiques que els afecten, i ha de permetre als habitants d'un territori en general decidir quin tipus de polítiques i accions es desenvolupen.»

(OG 12) i (Pomar i Tendero, 2015)

La donació d'aliments: el context a Catalunya i a Barcelona

Tal com reconeixen diversos experts i professionals d'entitats que atenen persones en situació de risc d'exclusió social, si el dret a l'alimentació s'entén com a tal, com un dret, aquest hauria d'estar garantit per a totes les persones d'un territori.

Malauradament, avui en dia la realitat catalana no és així, i la precarietat econòmica en la qual viuen moltes persones fa que no tinguin accés a una alimentació adequada i saludable.

A Catalunya un 24,7% de la població es troba en risc de pobresa o exclusió social (Idescat, 2018). Es considera que, com passa en general als països enriquits on hi ha disponibilitat d'aliments a preus baixos, no hi ha fam, sinó que hi ha malnutrició, a causa d'un excés d'aliments calòrics però poc nutritius. Les taxes d'obesitat i sobrepès són més altes entre les persones de famílies amb ingressos baixos i entre les que només tenen estudis d'educació primària o són analfabetes (Arran de terra, 2018).

A Catalunya un 24,7% de la població es troba en risc de pobresa.

Els canals pels quals diferents entitats i administracions intenten garantir l'accés als aliments de les persones que tenen el dret a l'alimentació vulnerat són diversos. Per un costat trobem els ajuts monetaris, ajuts directes o en pagament de factures o de beques menjador, i per altra banda trobem ajuts en espècies, dins del quals s'emmarca tot el sistema de donació d'aliments (Acord-Ciudadà, 2017).

Diversos dels actors entrevistats, en acord amb les conclusions del debat dins el sector que hi ha hagut a Barcelona en els últims anys (AcordCiudadà, 2017), opinen que un dels majors reptes actualment és aconseguir reenfocar la manera com es realitzen els ajuts alimentaris avui en dia. Tal com han demostrat alguns estudis com el de Llobet i col·laboradores (2016), la creació d'un doble canal d'accés als aliments i la pèrdua de la capacitat decisonal respecte la pròpia alimentació i la de la seva família, produeix un impacte negatiu en l'autoestima i dignitat de les persones que són receptors d'aquests ajuts alimentaris. A la vegada, tampoc garanteixen de manera satisfactòria el dret a l'alimentació en diverses de les seves dimensions (com l'adequació i la participació).

NÚM. TOTAL D'ENTREVISTES

Entitats socials que donen aliments: 4
Administracions: 2
Persones expertes o investigadores en l'àmbit del dret a l'alimentació: 2

D'aquesta reflexió se'n desprenen dues línies generals:

1. Que la donació en espècie s'hauria de reduir substancialment a favor dels ajuts monetaris. I que si es continuen donant aliments en espècie es faci d'una manera inclusiva i participativa.
2. Que les polítiques per fer front a les pèrdues i malbaratament d'aliments, que fins ara moltes s'han orientat a canalitzar els excedents cap al sistema de donació d'aliments, es reorientin. I que si es destinen a consum humà siguin accessibles per a tota la població, evitant crear dobles canals de distribució i desvinculant malbaratament i pobresa.

És des d'aquesta perspectiva que a continuació s'avaluen els reptes i potencialitats de l'espigolament en relació el dret a l'alimentació.

Potencialitats i reptes de l'espigolament com a eina per ajudar a garantir el dret a l'alimentació

Els resultats de l'estudi mostren com l'espigolament presenta diferents potencialitats i reptes per ser una eina que contribueixi a garantir l'alimentació a persones en situació vulnerable. Cal dir que aquestes potencialitats i reptes canvien substancialment segons el destí del producte espigolat.

REPTES

- Generar nous projectes que treballin la inclusió social, i projectes de més reciprocitat amb les persones en situació de pobresa alimentària, i poder-los escalar o multiplicar. Per exemple: cuines comunitàries, nous models de distribució d'aliments més participatius, etc.
- Que l'aliment espigolat estigui disponible per a tothom, repercutint en un guany econòmic per a la pagesia.

POTENCIALITATS

- Potencial per generar projectes innovadors que canalitzin o transformin els aliments espigolats cap a altres destins que no siguin la donació d'aliments, i que després puguin ser accessibles per a tota la població.
- Generar nous projectes que treballin la inclusió social i donin feina a persones que estan en situació de risc de pobresa.
- Que les mateixes persones que espigolen puguin endur-se una petita part de l'aliment espigolat per consum propi.
- Incrementar la presència d'aliment fresc distribuïda en els punts de donació d'aliments, i potenciar així una dieta més equilibrada i saludable.

Conclusions

Com a conclusions, podem dir que l'espigolament impacta i té potencial transformador des de diferents vessants.

En primer lloc, tot i que per la pagesia l'aliment espigolat siguin pèrdues, el fet d'**acostar la població urbana al camp** i que es pugui conèixer de primera mà la feina de pagès, té un potencial sensibilitzador important. Tal com demostren les enquestes al voluntariat, gràcies al fet d'haver anat a espigolar, en molts casos es valora més el producte de proximitat i la pagesia local. També hi ha una presa de consciència pel que fa a la problemàtica que suposa les pèrdues i el malbaratament alimentari i les seves causes i conseqüències.

Per un altre costat, l'espigolament pot ser **una peça més del canvi necessari en el model de donació d'aliments**: fent inserció sociolaboral, generant nous llocs de treball o fent arribar l'aliment recuperat a tota la població sempre i quan tingui una repercussió econòmica per a la pagesia.

També, cal dir també que és evident que l'espigolament i les entitats que el duen a terme tan sols són un més dels múltiples actors que intervenen en el món de l'alimentació, tant per la part relacionada amb el sector primari com amb la garantia del dret a l'alimentació, i que és necessari, cada vegada més i ara més que mai, en un context d'emergència climàtica i social, una **col·laboració conjunta entre tots els actors per promoure un canvi de model alimentari que sigui sostenible socialment i mediambientalment** (i que, per tant, garanteixi el dret a l'alimentació). De fet, ja des del 2001 que el Relator Especial de les Nacions Unides va acceptar **la Sobirania Alimentària com el paradigma que realment podria garantir el dret a l'alimentació**, que després d'anys de debat es defineix d'aquesta manera: "La Sobirania Alimentària és el dret dels pobles a aliments nutritius i culturalment adequats, accessibles, produïts de forma sostenible i ecològica, i el seu dret a decidir el seu propi sistema alimentari i productiu. Això situa a aquells que produeixen, distribueixen i consumeixen aliments en el cor dels sistemes i polítiques alimentàries, per sobre de les exigències dels mercats i de les empreses. Defensa els interessos de, i inclou a, les futures generacions" (Declaració de Nyéléni, 2007).

Per últim, és important remarcar que l'espigolament no és una solució definitiva al problema de les pèrdues alimentàries ni de la pobresa. Cal analitzar i incidir en les causes d'arrel i treballar des de la base, i és amb aquesta perspectiva i voluntat d'aprofundiment que s'ha dut a terme el present estudi.

Bibliografia

Acord Ciutadà per una Barcelona Inclusiva (2017) *Proposta de criteris per avançar cap a un model per garantir el dret a l'alimentació adequada a la ciutat de Barcelona.*

[en línia] <http://www.bcn.cat/barcelonainclusiva/ca/2017/5/PropostaCriterisDretAlimentacioBCN.pdf>

AMB (2017) *La dimensió econòmica del sistema alimentari a l'àrea metropolitana de Barcelona: abast, reptes i oportunitats. Resum executiu.*

[en línia] <http://www.amb.cat/es/web/desenvolupament-socioeconomic/estudis-socioeconomic/detall/-/estuditerritorial/la-dimensio-economica-del-sistema-alimentari-metropolita/6255915/11708>

Arran de terra (2018) *Indicadors de la Sobirania Alimentària a Catalunya.*

[en línia] <http://indicadors.arrandeterra.org/>

Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Generalitat de Catalunya (2019) *Guia per a la implantació d'un pla de prevenció i reducció de les pèrdues i el malbaratament alimentari a les empreses agroalimentàries.*

[en línia] <http://agricultura.gencat.cat/ca/detalls/Publicacio/a02-04-2019-Guia-per-a-la-implantacio-dun-pla-de-prevencio-i-reduccio-de-les-perdues-i-el-malbaratament-alimentari-a-les-empreses-agroalimentaries>

Declaració de Nyéléni (2007)

[en línia] <https://ddd.uab.cat/record/180503>

Diaz-Ruiz, R.; Costa-Font, M.; López-i-Gelats, F.; Gil, J.M. (2018) "A Sum of Incidentals or a Structural Problem? The True Nature of Food Waste in the Metropolitan Region of Barcelona". *Sustainability*, 10, 3730.

Feedback (2018) *Farmers talk food waste: Supermarkets' role in crop waste on UK farms.*

[en línia] https://feedbackglobal.org/wp-content/uploads/2018/08/Farm_waste_report_.pdf

REFRESH (2019) *Regulating the role of Unfair Trading Practices in food waste generation.*

[en línia] <https://eu-refresh.org/regulating-role-unfair-trading-practices-food-waste-generation>

(OG 12) Observació General 12. "El derecho a una alimentación adecuada" (art. 11). E/C.12/1999/5. 12.05.1999.

Llobet Estany, Marta; Monfort, Paula; Magaña González, Claudia. (2016). "El impacto de la crisis en la alimentación y en el bienestar en la Ciudad de Barcelona". *VI Congreso Red Española de Políticas Sociales.*

Pomar, Ariadna; Tendero, Guillem (2015) *Ja volem el pa sencer. Respostes a la pobresa alimentària en clau de Sobirania Alimentària.* Observatori DESC.

[en línia] <https://observatoridesc.org/ca/node/4308>

Tornar a espigolar: l'espigolament, una eina amb potencial transformador?

DIAGNOSI SOBRE LA RECUPERACIÓ
D'EXCEDENTS AGRÍCOLES COM A EINA
D'INNOVACIÓ SOCIAL I DINAMITZACIÓ
COMUNITÀRIA A L'ÀREA DE BARCELONA

Aquest informe divulgatiu ha estat publicat l'octubre de 2019 a partir de l'estudi "Tornar a espigolar: l'espigolament, una eina amb potencial transformador?", realitzat per la Fundació Espigoladors l'any 2019.

Autoria: Fundació Espigoladors

Disseny gràfic: Fundació Espigoladors

Fotografia: Jordi Flores, Lucia Guminelli,
Rafael Coelho

Amb el suport de:

espigoladors.com
@espigoladors

espigoladors